

KAZANÇTA HELAL VE HARAM BİLİNCİ

Dr. Muhlis AKAR

I- Konunun Plânı

A. Helal Ve Haram Konusunda Genel Prensipler Şunlardır:

- 1.Helal ve Haram kılma yetkisi Allah’a aittir.
- 2.Harama götüren şeyler de haramdır.
- 3.Haram konusunda hile yapmak haramdır.
- 4.Haram olan şeyler her mekanda ve zamanda haramdır.
- 5.Haramdan ve harama yol açan vasıtalardan kaçınmak gerektiği gibi, haram şüphesi taşıyan işlerden ve kazançlardan da uzak durmak tavsiye edilmiştir
6. Zaruretler kendi miktarınca haramları mübah kılar.
- 7."Eşyada asıl olan mübahlıktır" kuralına göre belirli sayıdaki haramların dışında kalan şeyler mübah (helâl)tır.

B. Helal Kazancın Önemi

C. Meşru Bir Emek Karşılığı Elde Edilen Kazanç En Helal Kazançtır

D. Haramlara İhtiyaç Duymayacağımız Kadar Helaller Vardır.

E. Helal Kazanç Duyarlılığının Azalması Toplumsal Bir Felakettir.

F. Haram Kazanç Yollarından Kaçınmak;

- 1.Müşteriyi aldatmamak
- 2.Malın kusur ve ayıbını müşteriye söylemek
- 3.Ölçü ve tartıda adil olmak
- 4.Karaborsacılık yapmamak
- 5.Emeğin/çalışanın hakkını yememek
- 6.Kamu malını zimmetine geçirmemek
- 7.Yetim malı yememek
- 8.Rüşvet alıp-vermemek
- 9.Kısaca haksız kazanç ihtiva eden kumar,faiz,şans oyunları ve benzeri meşru emek, üretim ve hizmete dayanmayan her türlü iş ve icraatlardan sakınmak

G.Haram Kazancın Zararları;

- 1.Haram kazanç duaların ve sadakaların kabul olmasını engeller.
- 2.Toplumda rantıye sınıfının oluşmasına sebebiyet verir.
- 3.Üreten değil, tüketen bir toplum yapısı ortaya çıkarır.

4. Emeğin hakkı gasp edilir.
 - 5 .Sosyal ve ekonomik problemler artar.
 6. Uzun vadede ülke ekonomisi dışa bağımlı hale gelir
- H. Harama Düşmemek İçin;
- 1.Takva zırhına bürünmek
 - 2.Şüpheli şeylerden sakınmak
 - 3.Allah'ın koyduğu sınırları ihlal etmemek
 - 4.Kanaat sahibi olmak
 - 5.Lüks ve gösteriş tüketimine kapılmamak
 - 6.Bu konuda toplum olarak örgün ve yaygın eğitime önem vermek
 - 7.Sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı yaygınlaştırmak
- I. Haram Olarak Kazanılmış Servetin Tevbesi;
- 1.Hak sahiplerine haklarını ödemek
 - 2.Allah'tan af ve mağfiret dilemek
 - 3.Aynı günaha tekrar dönmek
 - 4.Helal kazanç elde etmek için çalışmak
- İ.Helal Kazanç Duyarlılığına Sahip Örnek Şahsiyetler
- J.Genel Değerlendirme ve Sonuç

II- Konunun Açılımı ve İşlenişi

Konuya helal-haram kavramının açıklaması yapılarak başlanır ve ilk önce bu konudaki genel prensipler anlatılır. Daha sonra helal kazancın önemi, Müslüman'ca yaşamak isteyen kişiler için kaçınılmaz oluşu ve haram kazancın dünyevi ve uhrevi olarak zararları ilgili âyet ve hadisler okunup açıklanır. Devamında haramdan ve haram kazançtan korunmak için başvurulabilecek tedbirler üzerinde durulur. Bu arada helal kazanç duyarlılığına sahip örnek şahsiyetlerin helal ve haram konusundaki tavır ve davranışlarına yer verilir. Müteâkiben, kazanılmış haram servetin tevbesi'nin nasıl olacağı konusunda bilgi verilir. Sonunda da genel bir değerlendirme yapılarak ulaşılan sonuçlar maddeler halinde bir bütün olarak cemaate sunulur.

III- Konunun Özet Sunumu

İslâm dini insanoğluna dünya ve ahiret mutluluğunu kazandıracak prensiplerle doludur. İslam'da çalışma ve helâl kazanç, tıpkı ilim gibi farz telakki edilmiş, kişinin kimseye muhtaç olmadan hayatını sürdürebilmesi, çoluk çocuğunun nafakasını temin etmek maksadıyla meşru yoldan çalışıp

kazanması, ibadet ölçüsünde kutsal ve değerli bir davranış olarak kabul edilmiştir.

İslam, kazanç elde etme konusunda önemli bir ilke olan meşruiyet prensibini esas alarak; hırsızlık, gasp, faiz, kumar, rüşvet ve şans oyunları; kamu mallarını zimmete geçirmek, her türlü yolsuzluk, hileli alışveriş, müşteriye birinci kalite diye ikinci kalite mal vermek, eksik tartıp ölçmek, malı fâhiş fiyatla satmak, işçi ve memurun görevini ihmal ve terk etmesi, işverenin çalışanlara hak ettiği ücretlerini, devlete vergisini, fakire zekatını vermemesi ve kalitesiz mal üretilip pahalıya satarak servet elde etmesi gibi her türlü gayrı meşru kazancı yasaklamıştır. İslâmi prensiplerle bağdaşan tüm ekonomik faaliyetlere katılma hakkını İslâmiyet insanlara tanımıştır. Ancak, ticari faaliyetlerin dürüst, yararlı ve güven içerisinde yürütülmesini sağlamak amacıyla, bu faaliyetlere ilişkin bazı kurallar da getirmiştir. Bunlar iş adamı ve ticaret erbabı tarafından benimsenip tatbik edildiği takdirde, piyasada görülen bir çok bozukluk ve aksaklıklar kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Çünkü İslâm'da ticaret, ahlâkî değerlerle içiçedir. Kişinin yücelmesini ve daha uygar bir şahsiyete dönüşmesini sağlayan bu değerler bir kenara itilirse; o takdirde piyasada tanık olunan rüşvet, yolsuzluk, haksız kazanç, borcunu ödememe, vb... kötülük ve çirkinlikleri sadece yasal tedbirlerle ve cezalarla önlemek mümkün olmaz. Bu bakımdan Kur'an-ı Kerim'de geçmiş milletlerin çöküş ve yıkılış nedenleri arasında sayılan ticari ahlaksızlık ve haksızlıklardan sakınmalı, haksız kazanca tenezzül ve tevessül etmemeli, ticari ve ekonomik hayatta ahlâkî prensiplere riâyet edilmelidir. Helâl ve meşru işlerde çalışmalı, helalinden kazanmalı, haram gıdalarla beslenmemeli ve çoluk çocuğa da harama yedirmekten sakınmalıdır. Bu husus, hem ibadetlerimizin kabulü hem de sosyal hayatımızın güven ve huzuru için önemlidir.

IV- Konu İşlenirken Başvurulabilecek Bazı Ayetler

Yüce Allah Nisa sûresinin 29 âyetinde:

“يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا

“Ey İman edenler! Mallarınızı aranızda haksız yollarla yemeyin. Karşılıklı rızaya dayalı ticaretle yiyin” buyurmak suretiyle, haksız kazancın haram olduğunu bildirmiştir. Yine aynı surenin 10 âyetinde ise, “Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, ancak ve ancak karınlarını doldurmasına ateş yemiş olurlar ve zaten onlar çılgın bir ateşe (cehenneme) gireceklerdir”

buyrularak yetim malı yemenin de ne kadar büyük bir günah ve haram olduğuna dikkat çekilmektedir.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ

“Ey insanlar! Yeryüzündeki şeylerin helal ve temiz olanlarından yiyin! Şeytanın izinden yürümeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır.”¹

“وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ

“Allah’ın size rızık olarak verdiklerinden helal, iyi ve temiz olarak yiyin ve kendisine inanmakta olduğunuz Allah’a karşı gelmekten sakının.”² anlamındaki âyetler de yenilen rızık helal ve temiz olmasını emretmektedirler.

V- Konu İşlenirken Başvurulabilecek Bazı Hadisler

Huzurlu bir toplum oluşturmayı hedef alan İslam’ın yüce Peygamberi de, “Kazancın hangisi en iyi ve temiz olanıdır” şeklindeki sorulan bir soruya, “Kişinin el emeği ve aldatma bulunmayan meşru ticaret ile elde edilen kazançtır”³ cevabını vermiştir. Yine;

« مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلٍ يَدِهِ ، وَإِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ دَاوُدَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلٍ يَدِهِ »
رواه البخاري .

“Hiçbir kimse, asla kendi kazancından daha hayırlı bir rızık yememiştir. Allah’ın Peygamberi Dâvûd aleyhisselâm da kendi elinin emeğini yerdi.”⁴

مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلٍ يَدِهِ

“Hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir şey yememiştir”⁵ hadisleri de helâl kazancın önemine dikkatlerimizi çekmektedir.

İslam’da asli ve tabii kazanç yolu emektir. Bu bakımdan Müslüman, çalışmadan başkalarının sırtından veya gayri meşru yollardan kazanç elde etmekten şiddetle sakınmalı; kazancının nereden ve nasıl geldiğine dikkat etmeli, kazancı temiz olmalı; hem kendini hem de aile fertlerini helâl gıda ile beslemelidir. Ayrıca Allah yolunda harcayacağı para da temiz bir şekilde kazanılmış olmalıdır. Haram yollardan kazanılmış paranın hayrı olmaz. Bir insanın duasının kabul olması için de helâl gıda ile beslenmesi şarttır. Çünkü haram ile beslenenlerin duaları kabul olmaz. Sevgili peygamberimiz bu konu hakkında şöyle buyuruyorlar:

1 Bakara 2/168; bk, Nahl, 16/116; A’raf,7/32; Bakara, 2/278-279 Maide, 5/90-91; Necm, 53/39; En’am, 6/151-153; İsra, 17/22-3.

2 Mâide 5/88

3 Hakim, Müstedrek, II, 10. Ahmed, IV; 141.

4 Buhârî, Büyû’ 15, Enbiyâ 37

5 Buhari, Büyû 15.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا ، وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ ، فَقَالَ تَعَالَى : { يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُّوْا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا } وَقَالَ تَعَالَى : { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُّوْا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ } ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلُ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ : يَا رَبِّ يَا رَبِّ ، وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ ، وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ ، وَغُذِيَ بِالْحَرَامِ ، فَأَتَى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ ، ؟

Ebû Hüreyre radiyallahu anh'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: “Allah Teâlâ temizdir; sadece temiz olanları kabul eder. Allah Teâlâ peygamberlerine neyi emrettiyse mü'minlere de onu emretmiştir. Cenâb-ı Hak Peygamberlere: ‘Ey peygamberler! Temiz ve helâl olan şeylerden yiyin, iyi ve faydalı işler yapın!’ buyurmuştur. Mü'minlere de:

‘Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yiyin’ buyurmuştur. ” Resûl-i Ekrem daha sonra şunları söyledi: Bir kimse Allah yolunda uzun seferler yapar. Saçı başı dağınık, toza toprağa bulanmış vaziyette ellerini gökyüzüne açarak: Yâ Rabbi! Yâ Rabbi! diye dua eder. Halbuki onun yediği haram, içtiği haram, gıdası haramdır. Böyle birinin duası nasıl kabul edilir!”⁶

Yine kişi helal rızık için çalışmasının yanı sıra bunun için ayrıca Allah'tan yardım da istemelidir:

“وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ... « اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ ، وَأَغْنِنِي بِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ ». رواه الترمذی وقال : حَدِيثٌ حَسَنٌ .

Ali radiyallahu anh'den rivayet edildiğine göre

Resûlullah (sav) kendisine şu duayı öğretti ve bu şekilde dua etmesini istedi: Allahım! Bana helâl rızık nasib ederek haramlardan koru! Lutfunla beni senden başkasına muhtaç etme!”⁷

Haramdan ve harama yol açan vasıtalarından kaçınmak gerektiği gibi, haram şüphesi taşıyan işlerden ve kazançlardan da uzak durmak gerekir. Hz. Peygamber'in şu hadisi bu konuda ihtiyat ve takva sahipleri için güzel bir ölçü vermektedir⁸:

وعن النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : « إِنَّ الْحَلَالَ بَيِّنٌ ، وَإِنَّ الْحَرَامَ بَيِّنٌ ، وَبَيْنَهُمَا مُشْتَبِهَاتٌ لَا يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ فَمَنْ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ ، اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعَرْضِهِ ، وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ ، وَقَعَ فِي الْحَرَامِ ، كَالرَّاعِي يَرْعَى حَوْلَ الْحِمَى يُوشِكُ أَنْ يَرْتَعَ فِيهِ ، أَلَا وَإِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمًى ، أَلَا وَإِنَّ حِمَى اللَّهِ مَحَارِمُهُ ، أَلَا وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضَغَةً إِذَا صَلَحَتِ الْجَسَدُ كُلُّهُ ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ : أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ » متفق عليه . وَرَوَاهُ مِنْ طُرُقٍ بِالْفَاظِ مُتَقَارِبَةٍ .

6 Müslim, Zekât 65. Ayrıca bk. Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân 3.

7 Tirmizî, Daavât 111.

8 Ali BARDAKOĞLU, “Helâl” ilmi hal I , Diyanet V. İlmi hali (İSAM)178.

Nu'mân İbni Beşîr (ra)Resûlullah (sav)i şöyle buyururken dinledim, dedi:

Helâl olan şeyler belli, haram olan şeyler bellidir. Bu ikisinin arasında, halkın birçoğunun helâl mi, haram mı olduğunu bilmediği şüpheli konular vardır.

Şüpheli konulardan sakınanlar,dinini ve ırzını korumuş olur.Şüpheli konulardan sakınmayanlar ise gitgide harama dalar. Tıpkı sürüsünü başkasına ait bir arâzinin etrafında otlatan çoban gibi ki, onun bu arâziye girme tehlikesi vardır. Dikkat edin! Her padişahın girilmesi yasak bir arâzisi vardır. Unutmayın ki, Allah'ın yasak arâzisi de haram kıldığı şeylerdir. Şunu iyi bilin ki, insan vücudunda küçücük bir et parçası vardır. Eğer bu et parçası iyi olursa, bütün vücut iyi olur. Eğer o bozulursa, bütün vücut bozulur. İşte bu et parçası kalb'dir”⁹

VI- Yararlanılabilecek Bazı Kaynaklar

1.Hayreddin KARAMAN;Günlük Hayatımızda Helâller Haramlar, NesilYay. İstanbul 1987.

2.Hamdi DÖNDÜREN;DelilleriyleTicaret ve İktisat İlmihali, Erkam Yay. İstanbul 1993.

3.Bekir Ali; BİLGİÇ, İslâm'da Kazanç Sistemi ve Çalışma Hayatı; Yunus Vehbi YAVUZ; Çalışma Hayatı ve İslâm, Tuğra yay. İst.1992.

4.Cengiz KALLEK; Devlet ve Piyasa, Bilim ve Sanat Vakfı yay, İstanbul 1992.

5.Kartal, M, Abidin; R.N.'dan İktisadi Prensipler, Yeni Asya yay. İstanbul 1995.

6.Halil GÜNENÇ; İslâm'da Ticaret, F.F.K. Kültür Yay. İstanbul, Trs.

7.M. Yaşar KANDEMİR; Örneklerle İslâm Ahlakı, Nesil yay. İstanbul 1980;

8.Hüseyin ATAY, Kur'an'a Göre İslâm'ın Temel Kuralları, MEB Yay.

9 Buhari, Büyü 2 İmân 39 ; Müslim, Müsâkat, 20, 107-108; Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Büyü' 3; Tirmizî, Büyü' 1; Nesâî, Büyü' 2, Kudât 11; İbni Mâce, Fiten 14; Buhari, İman 39, Büyü' 2; Müslim, Müsâkat 107, (1599); Ebu Davud, Büyü' 3, (3329, 3330); Tirmizi, Büyü 1, (1205); Nesai, Büyü 2, (7, 241);Müslim, Zekat 65, (1015); Tirmizi, Tefsir, Bakara (2992), Edep,41